

ปลามังกร...ปีมังกร

ชนิกานต์ เชษฐสิงห์

กลุ่มงานวิจัยและพัฒนาสถานแสดงพันธุ์สัตว์น้ำจืด

สวัสดีปีมังกร...สำหรับในปีนี้ซึ่งตรงกับปีมะโรงเป็นปีนักษัตรในลำดับที่ ๕ ซึ่งมีสัญลักษณ์เป็นรูปงูใหญ่ แต่สำหรับในหลายประเทศ เช่น ประเทศจีน ถือว่าปีนี้เป็นปีมังกร รวมทั้งคนไทยเชื้อสายจีนด้วย เรียกว่ามังกรทอง บ้างก็ว่ามังกรคะนองน้ำ และเกิดความนิยมในการหาสัตว์เลี้ยงต่าง ๆ ที่ดูแล้วมีลักษณะคล้ายมังกรบ้าง มีชื่อเรียกอีกชื่อหนึ่งว่ามังกรบ้าง มาเลี้ยงเพื่อเสริมสิริมงคลตามความเชื่อของแต่ละบุคคล เช่น ชาวจีนเชื่อกันว่าการเลี้ยงปลามังกรเป็นสัญลักษณ์ของความโชคดี ความร่ำรวย เจริญรุ่งเรืองและความมั่นคง นำสิริมงคลมาสู่ชีวิตในครอบครัว เป็นต้น ดังนั้น เพื่อให้เข้ากับบรรยากาศของปีมังกร จึงจะขอแนะนำปลาตะพัด หรือมีชื่อเรียกอีกชื่อหนึ่งว่าปลามังกร (Dragon fish) ให้รู้จักกัน

ปลาตะพัด หรือที่นิยมเรียกว่า อะโรวาน่า เป็นปลาน้ำจืดชนิดหนึ่ง เป็นปลาโบราณที่มีวิวัฒนาการเพียงเล็กน้อยจากเมื่อ 140 ล้านปีก่อน มีชื่อภาษาอังกฤษว่า Arowana (อะโรวาน่า) หรือ Arawana (อะราวาน่า) มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Scleropages formosus* (Müller and Schlegel, 1844) อยู่ในวงศ์ปลาตะพัด (Osteoglossidae) มีลักษณะเด่นคือ ลำตัวแบนข้างยาวคล้ายมีด ตาโต เกล็ดใหญ่ หนา เรียบเป็นระเบียบ เกล็ดเป็นแบบ cycloid ลักษณะเด่น คือ ลวดลายบนเกล็ดคล้ายตาข่าย (mosaic-like pattern) เกล็ดบนเส้นข้างตัวมี 21-24 เกล็ด ปากกว้าง ฟันแหลม ครีบหลังและครีบกันยาว ตั้งอยู่ค่อนข้างไปทางปลายหาง ครีบอกยาวประมาณ 1 ใน 3 ของลำตัว ครีบหางกลม มีหนวด 1 คู่โตคาง รูปร่างคล้ายขนนก ท้องแคบเป็นสัน ลำตัวสีเงินหรือเหลืองอ่อน ปากกว้างเฉียงขึ้นด้านบน หากินบริเวณใกล้ผิวน้ำ อาจกระโดดขึ้นกินเหยื่อเหนือผิวน้ำได้สูง อาหารที่กินคือ ปลา กบ เขียด กุ้ง และแมลง วางไข่โดยตัวผู้อมไข่ไว้ในปาก ไข่มีขนาดใหญ่ประมาณ 1 เซนติเมตร หลังจากฟักออกเป็นตัวยังต้องเลี้ยงตัวอ่อนในปากอีกราว 2-3 เดือน จึงปล่อยให้หากินเอง ชอบอาศัยอยู่บริเวณลำธารที่มีน้ำไหล ขนาดใหญ่สุดความยาวประมาณ 1 เมตร

สำหรับชื่อ "ตะพัด" เป็นชื่อที่เรียกกันในภาคตะวันออก แถบจังหวัดจันทบุรีและตราด ในภาคใต้จังหวัดสุราษฎร์ธานีจะเรียกปลาชนิดนี้ว่า "หางเข้" ถูกค้นพบเป็นทางการครั้งแรกในประเทศไทยเมื่อปี พ.ศ. 2474 ตามรายงานของสมิธ ที่ลำน้ำเขาสมิง จังหวัดตราด โดยระบุว่าในขณะนั้น ปลาตะพัดเป็นปลาที่พบได้ทั่วไปในแม่น้ำลำคลองในภาคตะวันออก ในปัจจุบัน สำหรับประเทศไทย เชื่อว่าเหลือเพียงบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองแสงและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองยัน ซึ่งเป็นต้นแม่น้ำตาปี และบริเวณแม่น้ำ ที่อำเภอละงู จังหวัดสตูลเท่านั้น ส่วนทางภาคตะวันออกที่เคยชุกชุมในอดีต ไม่มีรายงานการพบอีกเลย อีกที่หนึ่งที่เคยได้ชื่อว่ามีปลาตะพัดชุกชุมคือ บึงน้ำใส อำเภอรามัน จังหวัดยะลา ในอดีตเป็นแหล่งจับปลาตะพัดที่มีชื่อเสียงมากจนมีชื่อปรากฏในคำขวัญประจำอำเภอ โดยชาวบ้านจะเรียกปลาชนิดนี้ว่า "กรือซอ"

ปลาตะพัดจัดเป็นสัตว์ป่าคุ้มครองตามพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535 และได้รับการควบคุมโดยอนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยการค้าชนิดสัตว์ป่าและพืชป่าที่ใกล้สูญพันธุ์ (The Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora) หรือ CITES ซึ่งประเทศไทยได้ให้สัตยาบันในวันที่ 21 มกราคม 2526 สถานภาพของปลาตะพัดในปัจจุบัน จึงอยู่ในสถานภาพใกล้สูญพันธุ์ (Endangered) ในประเทศไทย และถูกคุกคาม (Vulnerable) ในประเทศอื่น ๆ เชื่อกันว่าสูญพันธุ์แล้วจากภาคตะวันออกของไทย สาเหตุการคุกคามคือจับมากเกินไป และการสูญเสียถิ่นอาศัยที่เป็นลำธารในป่าดงดิบราบต่ำ

ปลาตะพัดเป็นปลาที่เลี้ยงง่าย โตเร็ว อายุยืน และมีราคาแพง จึงเป็นที่นิยมเลี้ยงกันในวงการปลาสวยงาม มักจะเลี้ยงในตู้ขนาดใหญ่ ตกแต่งด้วยก้อนหินและพรรณไม้น้ำ ทนทานอยู่ในตู้ได้นาน

สำหรับปลาตะพัดที่พบในทวีปเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งเรียกว่าเป็นกลุ่มปลาอาเซียนอะโรวาน่า (Asian Arowana) และได้รับความนิยมเลี้ยงเป็นปลาสวยงามที่มีราคาแพงนั้น ส่วนใหญ่เป็นปลาที่มีถิ่นกำเนิดในประเทศมาเลเซีย อินโดนีเซีย และไทย ซึ่ง Wikipedia (2011) ได้รายงานถึงสายพันธุ์ที่สวยงามดังกล่าวไว้ดังนี้

1. อะโรวาน่าทองมาเลย์ (Malayan Bonytongue, Cross Back) หรืออะโรวาน่าสายพันธุ์ทองคาคดหลัง (Cross Back Golden) มีแหล่งกำเนิดในประเทศมาเลเซีย แถบรัฐปะหัง เประ และมาเลเซียตะวันตก เป็นสายพันธุ์ของอะโรวาน่าที่มีราคาแพงที่สุด โดยอาจมีราคาสูงถึงหลายแสนบาท เนื่องจากเป็นปลาที่มีสีทองสดใที่สุด เกล็ดมีความเงางามมาก เมื่อปลาโตเต็มวัยสีทองจะเปิดสูงข้ามบริเวณส่วนหลัง ทำให้มีชื่อเรียกว่า Cross Back อีกทั้งบางตัวยังมีฐานสีที่บริเวณเกล็ดเป็นสีม่วงหรือสีน้ำเงินเรียกว่า บลูเบส (Blue Base) บางตัวที่มีฐานเกล็ดเป็นสีเขียวเรียกว่า กรีนเบส (Green Base) ในขณะที่ตัวที่มีสีทองเหลืองอร่ามทั้งตัวโดยไม่มีสีอื่นปะปนจะเรียกว่า ฟูลโกลด์ (Full Gold) อะโรวาน่าทองมาเลย์ เมื่อเทียบกับปลาอะโรวาน่าสายพันธุ์อื่น ๆ จะพบว่าเป็นสายพันธุ์ที่มีขนาดเล็กที่สุด อีกทั้งครีบและหางเล็กกว่า แต่มีสีสนที่สวยที่สุด

<http://tropical-fish-pictures.blogspot.com>

2. อะโรวาน่าแดงอินโดนีเซีย (Super Red) เป็นปลาที่มีสีแดงสดทั้งตัว ทั้งครีบและหาง มีถิ่นกำเนิดในประเทศอินโดนีเซีย ในแถบทะเลสาบขนาดเล็กในป่าบริเวณรอบ ๆ ทะเลสาบเซนทาร์ม ซึ่งอยู่ทางตอนบนซึ่งต่อเชื่อมกับแม่น้ำคาปัวส์ ทางบอร์เนียวตะวันตก ซึ่งเป็นแหล่งน้ำที่มีค่าความเป็นกรดค่อนข้างต่ำ (pH น้อยกว่า 5.5) จัดเป็นสายพันธุ์ที่มีราคาสูงรองลงมาจากอะโรวาน่าทองมาเลย์ ในตัวที่มีสีแดงตัดขอบเกล็ดคมชัดเจนเรียกว่า ชิลลี่เรด (Chili Red) ตัวที่มีสีแดงทั้งตัว เรียกว่า บลัดเรด (Blood Red) หรือในบางตัวมีเหลือบสีม่วงในเกล็ด เรียกว่า ไวโอเล็ตฟิวชั่น (Violet Fusion) ทั้งนี้ปลาอ่อนหรือเข้มนั้นอยู่กับตัวปลาเองและผู้เลี้ยง

อะโรวาน่าแดงเป็นสายพันธุ์ที่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย โดยเฉพาะจีนและญี่ปุ่นที่ยึดถือเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม เพราะสีแดงเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นสิริมงคล ด้วยความเชื่อถือดังกล่าวทำให้มียอดจำหน่ายสูงมาก

<http://www.mypalhs.com/forums/showthread.php>

นอกจากนี้ยังมีสายพันธุ์ที่ใกล้เคียงกัน โดยพบในประเทศอินโดนีเซียเช่นกันแต่พบในแหล่งน้ำต่างกัน คือ เรดบี (Red B) หรือ บันจาเรด (Banja Red) ซึ่งปัจจุบันนี้ได้ถูกเรียกว่า เรดอะโรวาน่า (Red Arowana) ปลาสายพันธุ์นี้เมื่อยังเล็กจะมีสีแดงสดเหมือนปลาอะโรวาน่าแดงอินโดนีเซียทั่วไป แต่เมื่อโตขึ้นสีจะซีดลง จนเกล็ดมีเพียงสีเงินเหลือบเหลืองอ่อน ๆ สีครีบและหางเป็นสีเหลืองปนส้มเท่านั้น แลดูคล้ายปลาทองอ่อน และเป็นปลาที่มีราคาต่ำกว่า

<http://4.bp.blogspot.com>

ว่า RTG ครีบหลังและหางส่วนบนจะมีสีแดงคล้ำปนดำ บนส่วนหลังจะมีเกล็ดสีดำ เกล็ดสีทองจะมีขึ้นมาถึงเกล็ดแถวที่ 4 และอาจจะมีส่วนประปรายบ้างบนแถวที่ 5 เรียกว่า ไฮแบ็ค (High Back) นอกจากนี้ยังมีสายพันธุ์ที่สีอ่อนกว่า เมื่อเล็กมีลักษณะคล้ายปลาตะพัดหรืออะโรวาน่าเขียวมาก โตขึ้นครีบบมีสีใสและเกล็ดเป็นสีเงินปนเหลืองอ่อน ๆ เรียกว่า "ทองอ่อน" และตัวโตที่ครีบบมีสีเหลืองเข้มขึ้นมาหน่อย ก็จะถูกเรียกว่า "ทองหางเหลือง" (Yellow Tail) เป็นต้น

4. อะโรวาน่าเขียว (Green Arowana) เป็นสายพันธุ์ธรรมดาที่พบในประเทศ อินโดนีเซีย มาเลเซีย ไทย พม่า เวียดนาม และกัมพูชา เป็นปลาที่มีสีสันไม่สดเข้มมากนัก บริเวณแผ่นหลังจะมีสีน้ำตาลออกเขียว ครีบและหางออกสีเขียวอมน้ำตาลหรือดำ ปลาในบางแหล่งน้ำที่บริเวณวงในของเกล็ดจะมีสีคล้ำเล็กน้อย บ้างก็มีเกล็ดสีเงินเหลือบเขียว มีราคาค่อนข้างถูกกว่าสายพันธุ์อื่น ทำให้ได้รับความนิยมเช่นกัน

<http://www.siamcrossbreedclub.com>

5. อะโรวาน่าไฮแบ็ค (High Back) เป็นปลาลูกผสมระหว่างทองอินโดนีเซียกับทองมาเลย์ ทำให้ลูกปลาที่เกิดออกมามีส่วนเด่นของทั้งสองสายพันธุ์ คือ มีเกล็ดที่แวววาวกว่าทองอินโดทั่วไป และสีทองของเกล็ดจะเปิดถึงแถวที่ 5 มากกว่าทองอินโดปกติ

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าปลาตะพัดหรือปลามังกรนั้นมีหลากหลายสีแล้วแต่ความนิยมของผู้เลี้ยง ถ้าต้องการจะเลี้ยงปลาตะพัดแล้วอีกสิ่งหนึ่งที่ต้องคำนึงถึงเป็นอย่างมาก คือ ราคา หากซื้อปลาราคาแพงแล้วอาจจะยากจนลงแทนที่จะร่ำรวย

เอกสารอ้างอิง

ชวลิต วิทยานนท์, อภิชาติ เต็มวิซชากร, รจิต จਾਲะ และประพันธ์ ลีปายะคุณ. 2543. คู่มือจำแนกพรรณปลาในพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า CITES. สถาบันพิพิธภัณฑศาสตร์น้ำ และกองอนุรักษ์ทรัพยากรประมง, กรมประมง, กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. 71 หน้า.

ชวลิต วิทยานนท์. 2547. คู่มือปลาน้ำจืด. สำนักพิมพ์สารคดี, กรุงเทพฯ. หน้า 115.

ปลาตะพัด. <http://4.bp.blogspot.com>. สืบค้นเมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2555.

ปลาตะพัด. <http://home.kku.ac.th/pracha/DragonFish.htm>. สืบค้นเมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2555

ปลาตะพัด. <http://th.wikipedia.org/wiki/ปลาตะพัด>. สืบค้นเมื่อวันที่ 3 กุมภาพันธ์ 2555

ปลาตะพัด. <http://tropical-fish-pictures.blogspot.com>. สืบค้นเมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2555

ปลาตะพัด. <http://www.mypalhs.com/forums/showthread.php>. สืบค้นเมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2555

ปลาตะพัด. <http://www.siamcrossbreedclub.com>. สืบค้นเมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2555

มณีรัตน์ หวังวิบูลย์กิจ, พรพรรณ พุ่มพวง, กิตติภาพ จันทระประวัตติ, สุธิตา สอนจังหวีด, ชลธิชา เพชรนง, วรางคณา กาซ่ม และชูชาติ ผิวเผือก. 2553. สถานแสดงพันธุ์สัตว์น้ำกรุงเทพฯ. สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรประมงน้ำจืด, สำนักวิจัยและพัฒนาประมงน้ำจืด, กรมประมง, กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. หน้า 46.

สมโภชน์ อัครกะทิววัฒน์ และกาญจนากร พงษ์ฉวี. 2543. อนุกรมวิธานของปลาสวยงามเพื่อการส่งออกของไทย. กรมประมง, กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, กรุงเทพฯ. หน้า 2-4.

สมโภชน์ อัครกะทิววัฒน์. 2545. ภาพปลาและสัตว์น้ำของไทย. กรมประมง, กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, กรุงเทพฯ. หน้า 156.

สุจินต์ หนูขวัญ และอรุณี รอดลอย. 2552. 100 ชนิด ปลาสวยงามของไทย. สถาบันวิจัยสัตว์น้ำสวยงามและพรรณไม้น้ำ, สำนักวิจัยและพัฒนาประมงน้ำจืด, กรมประมง, กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. หน้า 96.

Vittayanon C. 2005. Thailand Red Data : Fishes. Office of Natural Resources and Environmental Policy and Planning, Bangkok, Thailand. P 40.